

Tudós fórum

FIATAL KUTATÓK AZ MTA KÖZTESTÜLETÉBEN

Tolnai Márton

a közgazdaság-tudomány kandidátusa, igazgató
MTA Kutatásszervezési Intézet
h338tol@ella.hu

Mosoniné Fried Judit

igazgatóhelyettes
MTA Kutatásszervezési Intézet
h526mos@ella.hu

Soós Sándor

PhD, tudományos munkatárs, MTA Kutatásszervezési Intézet
ssoos@colbud.hu

A Magyar Akadémiáról szóló 1827. évi XI. törvény testületi szervezetű alapítványként határozta meg a tudós társaságot. Erre a tényre is hivatkoztak az 1994. évi akadémiai törvény előkészítői, amikor javaslatot tettek az MTA köztestületének létrehozására. A hazai tudományos közösség egyöntetűen támogatta, hogy módosuljon az Akadémia 1947 óta érvényben lévő jogállása: legyen önkormányzati elven alapuló, jogi személyként működő köztestület az MTA.

A köztestületi tagság

A köztestületet az MTA tagjai, valamint a tudomány olyan más képviselői alkotják, akik tudományos fokozattal rendelkeznek, és tudományos tevékenységükkel részt vesznek a magyar tudomány feladatainak megoldásában. Az akadémikusok közvetlenül, a nem akadémikus tagok képviselő útján gyakorolják jogaikat – a törvényben és az Akadémia Alapszabályában meghatározott módon.¹

A köztestületi tagság elérhető minden olyan, tudományos fokozattal rendelkező magyar és határainkon túl élő, a magyar tudományosságot külföldön képviselő személy számára, aki írásban felvételét kéri a köztestületbe, vállalja a köztestületi tagsággal járó feladatokat, nyilatkozik arról, hogy a törvényben meghatározott előfeltételeknek eleget tesz.² A tagság regisztrációval lép életbe.³ Jelenleg nincs valódi szűrés, a kandidátusi, illetve a PhD/DLA fokozat önmagában is feljogosít bárkit a belépésre. Javaslatként azonban már felmerült, hogy legyen kötelező két köztes-

¹ 1994. évi XL. törvény, az MTA Alapszabálya és Ügyrendje: www.mta.hu/fileadmin/files/mta/torveny.pdf

² A határainkon túl élő és dolgozó kutatók 2000 óta kérhetik felvételüket a köztestületbe. Az eddig felvettek által alkotott Külső Köztestület taglétszáma meghaladja az ezer főt.

³ A regisztrált tagok szerepelnek a *Köztestületi Adatbázis*-ban, publikus adataik az interneten is elérhetők: www.mtakoztest.hu

tületi tag ajánlása, továbbá kerüljön sor a már felvettek tudományos teljesítményének időszakonkénti ellenőrzésére.⁴ Ez utóbbit megkönnyítené, ha megvalósulna az a sokak által támogatott elképzelés, mely szerint az új belépőknek kötelező lenne a saját publikációik és az azokra kapott hivatkozások bevitel a Köztestületi Publikációs Adattárba (KPA). Jelenleg ez még csak ajánlott kiegészítése a köztestületi belépésnek.⁵

A köztestületi tagság több szinten teremt lehetőséget az Akadémia munkájába való bekapcsolódásra. Mindenre vonatkozó lehetőség, hogy háromévenként részt vegyen a kétszáz közgyűlési doktor képviselő megválasztásában: jelölő/választó/választható legyen. Jelöltként azok jöhetnek szóba, akik széles körben elismert tudományos tevékenységet végeznek. A köztestületi tagság által titkos szavazással, postai úton megválasztott kétszáz doktor képviselőről elmondható, hogy igen magas szakmai és társadalmi elismerést élveznek szakterületük köztestületi tagjai körében, mivel csak így kaphatnak elegendő számú szavazatot. Feladatuk, hogy választóikat képviselve vegyenek részt a tudományos osztályok és a közgyűlés munkájában, tanácskozási és szavazati joggal. A doktor képviselők – az MTA tagjainak választását kivéve – gyakorlatilag egyenlő jogúak a testületi munkában a levelező és a rendes tagokkal. Három doktor képviselő tagja az MTA Elnökségének is. Őket a közgyűlési doktor képviselők választják meg saját soraikból.

⁴ A köztestülettel foglalkozó akadémiai reformbizottság jelentése 2007-ben. A bizottság elnöke Marosi Ernő, tagjai: Erdei Anna, Enyedi György, Gergely János, Michelberger Pál, az MTA területi bizottságainak képviselőjében Vonderviszt Ferenc.

⁵ A belépés módjában már 2009-től változást eredményezhet, ha életbe lép az új akadémiai törvény és Alapszabály.

A következő bekapcsolódási szint az akadémiai tudományos és területi bizottságokban való részvétel. A bizottságok tagjai a szakterületükhöz tartozó köztestületi tagok közül kerülnek megválasztásra, itt is valamennyi köztestületi tag választhat és választható. Vannak egyéb közreműködési lehetőségek is: részvétel szakértői bizottságokban, doktori cselekmények értékelésében, a tudományos bizottságok által életre hívott albizottságokban, *ad hoc* fórumokon, véleménynyilvánítás akadémiai és/vagy országos tudománypolitikai kérdésekben, például az MTA választott vezetői részéről kezdeményezett köztestületi véleménykutatások keretében, elektronikus úton kiküldött kérdőív megválaszolásával.

A köztestületnek összesen 13 985 tagja volt 2008. nov. 1-jén, az alábbi összetételben:

- rendes tag 270 fő, levelező tag 77 fő, tiszteleti tag 222 fő, külső tag 176 fő
- nem akadémikus hazai köztestületi tag 12 168 fő
- határon túli nem akadémikus köztestületi tag 1072 fő.

A köztestületi tagok számát tudományos osztályok szerint az 1. táblázat tartalmazza.

A köztestületi tagok átlagéletkora mindig is fontos jellemzője volt a tudományos közösségnek. A Kutatásszervezési Intézet köztestületi adatbázisának adatai szerint 1994-ben a nem akadémikus köztestületi tagok átlagéletkora 64 év közelében volt, 2008-ban azonban már alig haladta meg az 57 évet. Ebben nagy szerepe van a doktori képzési rendszer átalakításának, a PhD-fokozattal rendelkező fiatalok növekvő számának. Összeállításunkban a köztestület főbb statisztikai jellemzőit mutatjuk be, kiemelve a fiatalok csoportját. Ide a harmincöt év alatti köztestületi tagokat soroltuk be, azokat, akik legfeljebb a 34. életévüket töltötték be 2008. november 1-jéig.^{6→}

	Akadémikusok					Nem akadémikus köztestületi tagok			Határon túli, nem akadémikus közt. tagok	Mind-összesen
	Rendes tag	Levelező tag	Tiszreletli tag	Külső tag	Összesen	MTA doktora	Kandidátus, PhD, DLA	Összesen		
I.	16	9	21	10	56	175	674	849	194	1099
II.	18	9	14	13	54	192	1084	1276	147	1477
IX.	23	8	11	9	51	220	1325	1545	102	1698
Társtud. össz.	57	26	46	32	161	587	3083	3670	443	4274
IV.	24	6	15	12	57	212	1234	1446	36	1539
V.	27	6	26	26	85	468	1366	1834	134	2053
VIII.	29	9	40	25	103	241	762	1003	60	1166
Élettud. össz.	80	21	81	63	245	921	3362	4283	230	4758
III.	27	6	17	19	69	106	446	552	53	674
VI.	32	8	22	15	77	208	909	1117	157	1351
VII.	31	6	23	16	76	326	1014	1340	85	1501
X.	20	4	21	10	55	108	493	601	29	685
XI.	23	6	12	21	62	163	442	605	75	742
Termt. össz.	133	30	95	81	339	911	3304	4215	399	4953
Összesen	270	77	222	176	745 ¹	2419	9749	12 168 ²	1072 ³	13 985

1. táblázat • Az MTA köztestületi tagjai tudományterületenként, tud. fokozatuk szerint (2008. nov. 1.) (Forrás: ¹ MTA honlap; ² MTA KSI Köztestületi Adatbázis; ³ Határon Túli Magyarok Titkársága)

A teljes köztestületi tagság statisztikai jellemzői⁷

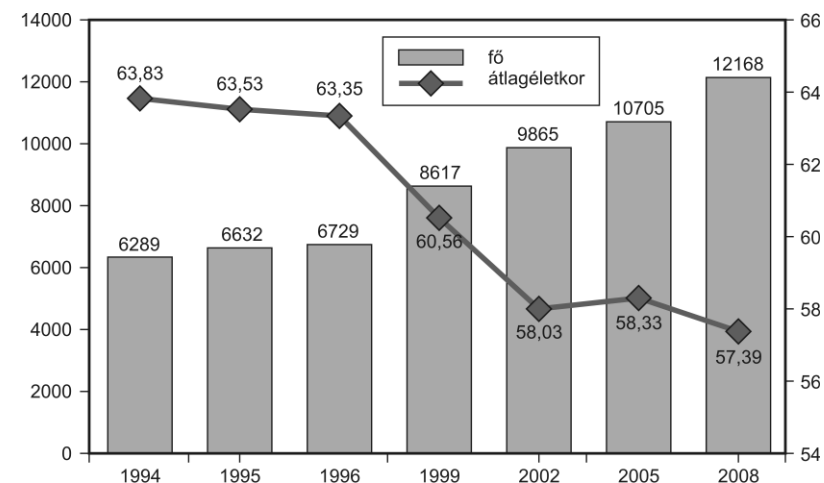
A köztestületi tagság közel 90 %-át a hazai nem akadémikus köztestületi tagok teszik ki.

⁶ A „fiatalok” kategória kijelölésekor szempont volt, hogy a Központi Statisztikai Hivatal is külön csoportként kezeli a harmincöt év alattiakat saját K+F (kutatás-fejlesztés) statisztikai kiadványaiban. Szólhatnak azonban érvek az EU-pályázatokban gyakran alkalmazott kritérium alkalmazása mellett is: kettő–kilenc évvel a PhD megszerzése után minősül valaki a pályára elején lévő (fiatal) kutatónak.

⁷ Az ábrák és táblázatok szerkesztésében közreműködött Macsi Magdolna és Horváth Dániel.

Miközben létszámuk megduplázódott, figyelemre méltó, hogy átlagéletkoruk közel hét évvel csökkent 1994 és 2008 között (1. ábra). A legnagyobb taglétszámmal az V. Orvosi Tudományok Osztálya, a legkisebbel a III. Matematikai Tudományok Osztálya rendelkezik (2. ábra). Az elmúlt tizennégy évben a biológusok száma emelkedett a legjelentősebb mértékben, őket a matematikusok követik. A legkisebb mértékű növekedés a műszaki tudományok területén figyelhető meg.

A köztestületi tagságon belül jelentős kisebbségben vannak a nők: számuk (2967 fő) nem éri el a teljes tagság egynegyedét, noha

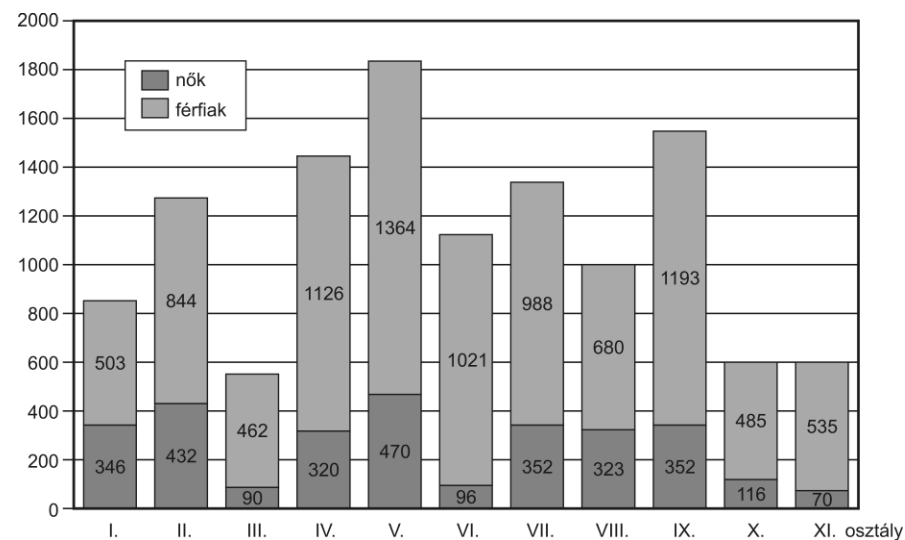

1. ábra • A köztestület hazai nem akadémikus tagjainak száma és átlagéletkora (1994–2008)

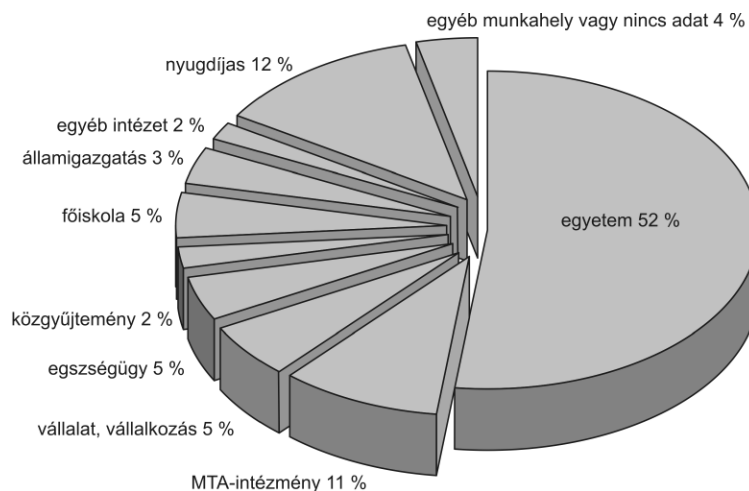
hazánkban az összes PhD-fokozattal rendelkező csoport 37 %-át képviselik (Csépe, 2008, 1396–1403.) A nők aránya az I. Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályánál a legkedvezőbb (41 %), a II. Filozófia- és Történettudományok Osztályánál 34 %, a VIII. Biológiai Tudományok Osztályánál 32 %, a legalacso-

nyabb a VI. Műszaki Tudományok Osztályánál, 8,6 % (2. ábra). Átlagéletkoruk (54 év) kedvezőbb, mint a teljes tagságé (2. táblázat).

A köztestület hazai tagjainak területi tagozódása alig változott az elmúlt években. Budapest és vonzáskörzete a meghatározó (58 %), ezt Debrecen és Szeged követi, 9–9 %-os

2. ábra • A köztestület hazai nem akadémikus tagjainak száma tudományos osztály és nem szerint (2008. november 1.)

3. ábra • A köztestületi tagok megoszlása munkahelytípus szerint (2008. november 1.)

részarányal. A köztestület legjelentősebb bázisa az egyetemi oktatók köre, mely a tagság több mint felét alkotja. Az akadémiai intézmények kutatói 11 %-ot képviselnek (3. ábra). A fiatalodásban jelentős szerepe van annak, hogy eddig összesen 4324 PhD-fokozattal rendelkező kutató (a hazai PhD-fokozatosok egyharmada) kérte felvételét a köztestületbe, és az ő átlagéletkoruk 44,14 év. Az 2. táblázat tudományos fokozatok/címek és osztályok szerinti bontásban tartalmazza az átlagéletkorra vonatkozó adatokat.

A hazai nem akadémikus köztestületi tagok között a legfiatalabbak a biológusok és a matematikusok, a nők között pedig a földtudományok képviselői. A PhD/DLA fokozattal rendelkezők körében a fizikusok átlagéletkora a legalacsonyabb, 41,25 év.

Magas a fiatalok reprezentációja a köztestületben

Az 1993. évi Felsőoktatási törvénnyel lehetővé tett egyetemi doktori képzés révén az 1990-es évek vége óta évente kb. ezer fővel nő a PhD/DLA-fokozattal rendelkezők száma, és ösz-

szesen mintegy 12 ezer fő szerzett fokozatot 1994–2007 között.⁸ A PhD-fokozattal rendelkezők között a 35 évnél fiatalabbak aránya 13 % volt 2007-ben (kb. 1600 fő), meghatározó a 35–40 éves korcsoport, közel 30 %-os reprezentációval. Arról nincs hivatalos statisztika, hogy a 35 év alatti korcsoportból hányan dolgoznak K+F vagy attól nem nagyon idegen munkahelyen, vagyis hányan lehetnek érdekeltek akadémiai köztestületi tagságban. Támpon-tunk csak annyi, hogy nemzetközi pályakövetési vizsgálatok szerint a doktoráltak kb. 40 %-ának sikerül akadémiai munkahelyet találnia néhány évvel a végzés után. A hazai egyéb elhelyezkedési lehetőségeket figyelembe véve nálunk ez közelebb van a 60–65 %-hoz, vagyis az 1600 főből potenciálisan ezer főt tekinthetünk közvetlenül érdekeltnek köztestületi szempontból.⁹ Ehhez képest igen kedvező a

⁸ Ebben az adatban benne van a honosítás, valamint a más tudományos fokozatok alapján kért PhD-fokozat-adományozás. Forrás: Magyar Akkreditációs Bizottság doktori adatbázisa.

⁹ Biológiából PhD-fokozatot szerzett fiatal kutatók körében végzett vizsgálatunk (MTA Kutatásszervezé-

	MTA dr./tud. dr.	MTA dr./tud. dr. (nők átlagéletkora)	kandidátus	kandidátus (nők átlagéletkora)	PhD, DLA	PhD, DLA (nők átlagéletkora)	átlagéletkor	nők átlagéletkora
I. Nyelv- és Irod. tud. O.	67,93	65,26	61,10	59,24	45,85	45,48	56,58	53,36
II. Fil. és Tört.tud. O.	67,41	67,20	64,28	63,60	47,29	47,81	58,30	56,68
III. Mat. Tud. O.	61,11	59,25	59,43	60,11	44,13	47,31	52,69	51,82
IV. Agrártud. O.	68,24	60,24	64,10	60,75	43,13	42,07	57,50	51,47
V. Orvosi Tud. O.	68,73	66,13	65,44	64,40	45,75	44,85	61,28	57,89
VI. Műsz. Tud. O.	69,32	66,08	66,47	62,38	43,63	42,73	59,60	54,49
VII. Kémiai Tud. O.	66,56	64,20	64,15	63,82	42,00	42,50	56,87	52,07
VIII. Biol. Tud. O.	62,89	65,24	59,91	59,75	41,98	42,01	52,24	51,31
IX. Gazd.- és Jogtud. O.	69,35	68,25	63,40	61,40	45,04	42,69	58,35	54,80
X. Földtud. O.	68,46	66,75	62,83	60,58	44,43	43,60	55,29	50,47
XI. Fizikai Tud. O.	60,66	60,36	61,61	65,23	41,25	43,18	54,08	53,54
Átlagéletkor	66,87	65,40	63,74	62,11	44,14	44,08	57,39	54,03

2. táblázat • A köztestület hazai nem akadémikus tagjainak átlagéletkora (2008. november 1.)

tényleges helyzet: a harmincöt év alatti, PhD-fokozattal rendelkező köztestületi tagok száma 2008-ban elérte a 808 főt (260 nő és 548 férfi). Tehát a harmincöt év alatti PhD-fokozatos potenciális érdekeltek 80 %-a köztestületi tag. A 808 fiatal az összes, kandidátusi és/vagy PhD/DLA-fokozattal rendelkező köztestületi tag 8,2 %-a, a PhD/DLA-fokozatosoknak pedig 19 %-a.¹⁰

A fiatalok közül a legtöbbben kémikusok

A 35 év alatti, PhD-fokozattal rendelkező köztestületi korcsoportot önállóan vizsgálva, illet-

si Intézet, www.mtakszi.iif.hu) 70-80 %-os egyetemi, akadémiai foglalkoztatottságot jeleznek. Fábri György és munkatársai országos mintájában kb. 60 %-kal szerepeltek az egyetemi, főiskolai, akadémiai munkahelyek (Fábri Gy., 2002).

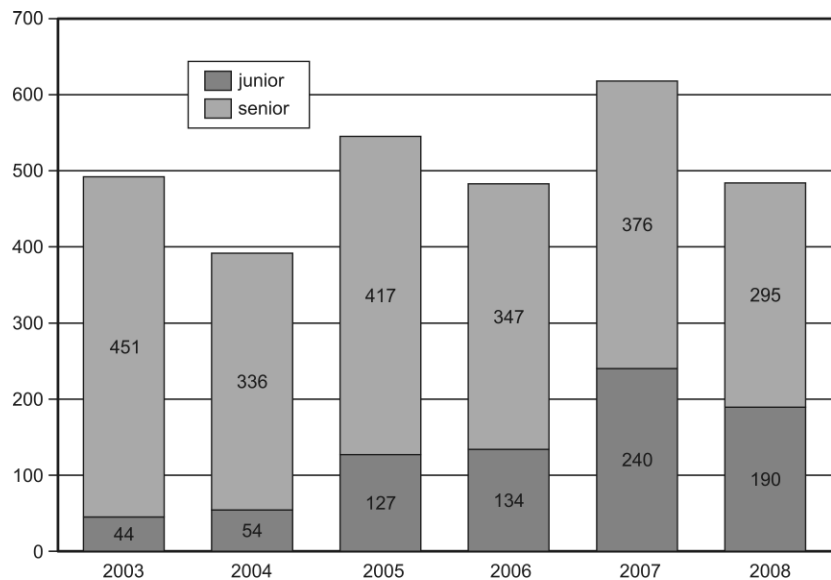
¹⁰ A halmazódás miatt nem lehet ma pontosan megmondani, hogy összesen hányan rendelkeznek tudományos fokozattal Magyarországon. A KSH számbavételi rendszere ugyanis a kutató-fejlesztő helyek beszámolójára épül, és ezekben a több munkahelyel

ve a seniorokkal és/vagy a teljes köztestületi tagsággal összehasonlítva a következő jellemzőket találjuk:

A tagok száma folyamatosan nő, de a növekedés üteme és mértéke változó (4. ábra).

A legtöbb fiatal (240 fő) 2007-ben lépett be a köztestületbe. Ebben a kiugró gyarapodásban minden valószínűség szerint szerepet játszik, hogy a Bolyai János Kutatási Ösztöndíjra pályázókat a Doktori Tanács és a Kuratórium ösztönözte publikációs adataik megjelenítésére a KPA-ban, ennek viszont feltétele a köztestületi tagság.

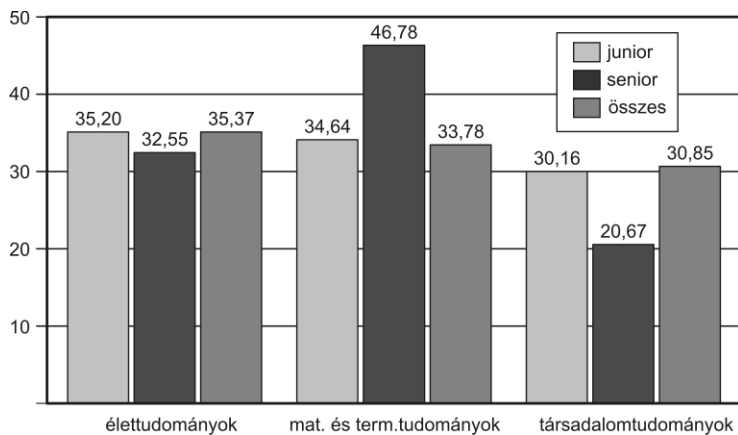
rendelkező kutatók többször is szerepelhetnek. A halmazódást is tartalmazó statisztikai adatok szerint kandidátusi és/vagy PhD/DLA-fokozattal összesen 9383 fő rendelkezett 2007-ben Magyarországon, a tudomány/MTA doktorainak száma 2677 fő volt. A minősített kutatói létszám és a köztestületi taglétszám közel azonos nagyságrendje (KSH, 2007 és KSZI, 2008) azt jelzi, hogy a következő években leginkább az újonnan doktoráltak belépésétől várható a köztestület gyarapodása.

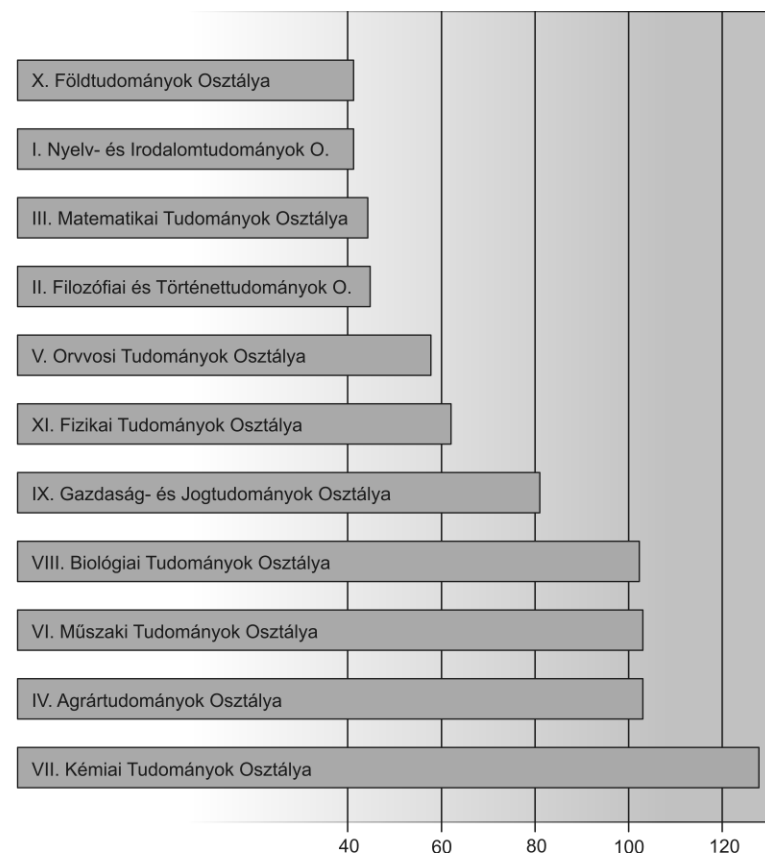
4. ábra • A köztestület állományának gyarapodása az utóbbi hat évben, korcsoportok szerint

A fiatal korcsoporthoz tartozók 47 %-a a matematika- és természettudományok, 33 %-a az élettudományok területéhez kötődik, és mindössze 20 %-kal szerepelnek a társadalomtudományok (5. ábra). A fiatal kutatók közül a legtöbben a Kémiai Tudományok Osztályához tartoznak. Ezt a csoportot követi a Műszaki és az Agrártudományok Osztálya (6.

ábra). A teljes köztestületi tagság megoszlása más. Annak sorrendje: Orvosi Tudományok; Gazdaság- és Jogtudományok; Agrártudományok Osztálya. A Műszaki Tudományok Osztálya a teljes tagság körében a 6. helyen áll. A junior csoportba tartozó nők közül a legtöbben a kémiai, a férfiak közül a fizikai tudományok szakterületet jelölték meg (7. ábra).

5. ábra • A tudományterületek részaránya a korcsoportokon és a teljes tagságon belül (%)

6. ábra • A köztestület junior tagjai osztályonként (fő)

Az átlagnál magasabb arányban találhatók fiatalok (saját csoportjuk szakterületi megoszlását nézve) a következő területeken: állattenyésztési tudomány; fizikai tudományok; gazdálkodás- és szervezéstudomány; gépészeti tudomány; gyógyszerészeti tudomány; informatikai tudomány; környezettudomány; növénytermesztés- és kertészettudomány.

A munkahelyi adatok szerint a harmincöt év alatti köztestületi tagok közül a legtöbben a Debreceni Egyetem kutatói (az összes fiatal 10 %-a). Második helyen szerepel a BME (9 %), harmadik a Szegedi Tudományegyetem (6 %). Az MTA intézetei közül a legtöbb

fiatal a KOKI, az ATOMKI, illetve az SZFKI munkatársa. A szenior köztestületi tagok munkahelyi sorrendje: ELTE (7 %), Debreceni Egyetem (6 %), Szegedi Egyetem (6 %).

A kis minta miatt nem tekinthetjük erős jellemzőnek, de meglehetősen szoros kapcsolat mutatható ki a matematika szakterület és a külföldi munkahelyek; a műszaki tudományok és a vállalatoknál dolgozók; a gazdasági- és jogtudományi végzettség, valamint a minisztériumi vagy más kormányzati szervezetekben található munkahelyek között.

A köztestület legfiatalabb tagjai mindössze huszonhét évesek. Szakterületük: agrár-

tudomány (két fő), állattenyésztési tudomány (egy fő), gazdálkodás- és szervezéstudomány (egy fő), informatikai tudomány (egy fő), műszaki tudományok (egy fő).

A köztestületbe való belépés motiváló tényezői

A köztestület taglétszáma folyamatosan nő, a gyarapodás éves szinten 5 %. Még ennél is gyorsabban nőtt az elmúlt években a fiatal, 35 év alatti köztestületi tagok száma. Érdeemes feltenni a kérdést, hogy vajon mit jelent a köztestületi tagság a fiatal generációnak; minek tulajdonítható, hogy 2005 óta az éves belépések száma jóval meghaladja a száz főt.

Szociológiai felmérés eddig erről nem készült, de számos olyan esemény van a köztestületi életben, amikor a motivációs szempontokra fény derül.¹¹ Az érdekeltekkel kialakított személyes, illetve telefonos és/vagy internetes kapcsolat alapján azt látjuk, hogy legalább három alapvető indítéka lehet a fiatalok belépésének.

A leggyakoribb, hogy munkahelyi vezető kérésére-javaslatára kerül sor a belépésre, vagy a munkatársaitól kap a fiatal posztdoktor tájékoztatást a köztestület létezéséről és a tagság előnyeiről. A munkahelynek és/vagy a vezető kutatóknak fontos, hogy a saját intézményükben dolgozó kutatók közül minél többen legyenek tagjai a köztestületnek. Ezáltal nagyobb eséllyel kerülhetnek be akadémiai bizottságokba és más testületbe, számosságuk révén elérhetik új (al)bizottságok létrejött-

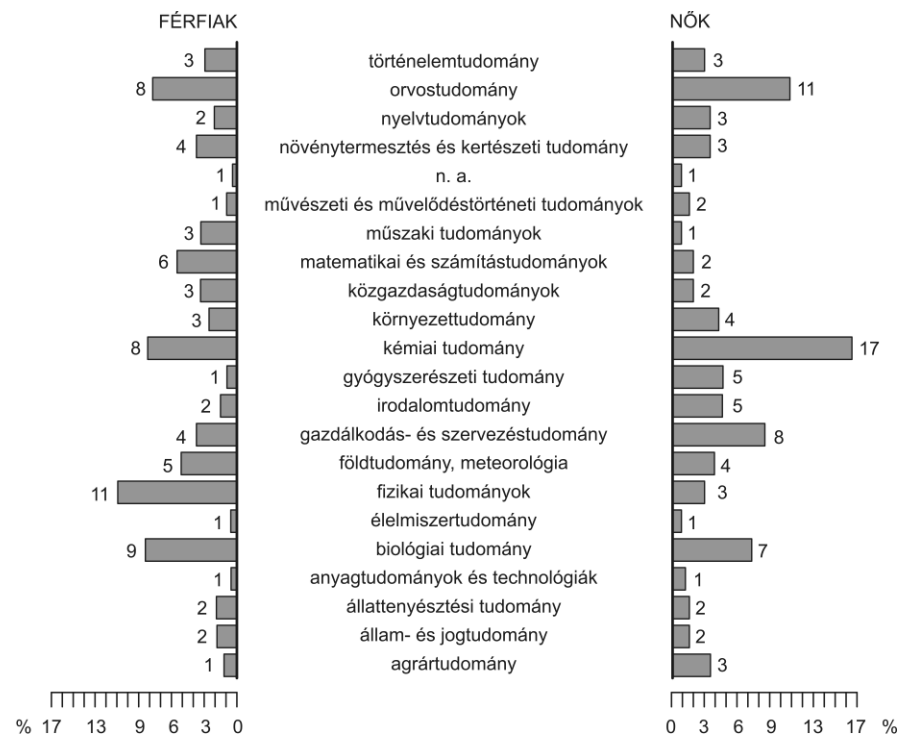
¹¹ Ilyen esemény lehet maga a jelentkezés, ha telefonos érdeklődés előzi meg, de alkalmat adhat bizonyos befolyásoló tényezők azonosítására az adatmódosítás is, például, ha bizottságot kíván valaki váltani. Gyakran jön létre személyes (telefonos) kapcsolat a jelentkezőkkel egyes pályázatok beadása kapcsán, vagy olyankor, amikor elvárás, hogy nyilvánossá tegyék eddigi tudományos publikációs tevékenységüket a *Köztestületi Publikációs Adattárban*.

tét, részt vehetnek a közgyűlési doktor képviselők megválasztásában, sőt idővel maguk is választhatóvá válnak; erősíthetik valamely szakterület befolyását különböző döntésekre. Akadémiai intézetekben ehhez még hozzájárul az AKT (Akadémiai Kutatóintézetek Tanácsa) tagjainak megválasztása és az a gyakorlat is, mely szerint az igazgató megbízásához ki kell kérni az intézeti kutatóközösség véleményét. Egyes intézetek szervezeti- és működési szabályzata szerint ez a köztestületi tagokra korlátozódik.

Évről évre jelentős köztestületi jelentkezések kísérik az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj pályázat beadását. A felhívásban ugyan nem szerepel a köztestületi belépési kötelezettség, de a kuratórium felhívja a pályázók figyelmét a Magyar Tudományos Akadémia Köztestületi Publikációs Adattárának használatára, és azt ajánlja, hogy a pályázati anyag részeként elkészítendő publikációs és hivatkozási listához használják az MTA KPA-rendszert. Ehhez, ahogy már említettük, nélkülözhetetlen a köztestületi tagság.

Sokan lépnek be egyéni ambícióból. Ők a hosszabb távú karriertervezés részeként tartják fontosnak saját csatlakozásukat a köztestülethez mint sajátos *elit* klubhoz. A kívül maradókhoz képest ugyanis nagyobb eséllyel kaphat egy köztestületi nyilvántartásban szereplő kutató meghívást tudományos bizottságokba, tudományos rendezvényekre – különösen a területi akadémiai bizottságok rendezvényeire –, vagy akár felkérést az MTA elnöktől, hogy részt vegyen az MTA Fiala Kutatók Testülete¹² munkájában. Ezek a tár-

¹² Az MTA elnökének döntése alapján megalakult testület keretében a kiemelkedő eredményeket elért fiatal kutatók részt vesznek az Akadémia programalkotó és tudományszervezési munkájában, képviselve a fiatalok érdekeit és céljait.

7. ábra • A nők és férfiak megoszlása szakterületek szerint (fiatal kutatók, %) (A diagramon csak azokat a tudományágakat ábrázoltuk, melyekben a köztestületi tagsággal rendelkező fiatal kutatók minimum 1 %- tevékenykedik, ezért az értékek összege nem adja ki a 100 %-ot.)

sadalmi-szakmai lehetőségek pedig akár életpályájuk alakításában, pályázatok elnyerésében is segíthetik a fiatal kutatókat.

A fiatalok kiharadt ötven százaléka

Az Országos Doktori Tanács és a MAB (Magyar Felsőoktatási és Akkreditációs Bizottság) adatai alapján készült becslés szerint a 35 év alatti, PhD-fokozattal rendelkezők száma kb. 1600 fő. E korcsoport tagjainak körülbelül a fele vált az MTA köztestületi tagjává az elmúlt években. A fennmaradók közül, úgy véljük, többen is megnyerhetők lennének a köztestület számára, főként a ma alulreprezentált társadalom- és humántudományok területéről.

A 35 év alatti köztestületi tagok közül a legtöbben a kémiai tudományok területén szereztek meg fokozatukat. Ez nem független attól a tényről, hogy a doktori védések száma is a kémiai tudományokban a legmagasabb 1994 óta. A senior tagokkal összehasonlítva egy sor területen kedvező a fiatalok aránya a köztestületben, különösen a matematikai- és természettudományokban. Ugyanakkor lényegesen kevesebb fiatal képviseli a társadalom- és a humántudományokat, ami már ellentmond például az irodalomtudományok, a történelem- és a nyelvtudományok relatíve magas arányának a doktori védések összességén belül. Megfelelhet azonban annak a kutatási eredménynek, mely szerint a termé-

szettudósok sokkal nagyobb arányban kerülnek kutatói pályára, mint a humán- és főleg a társadalomtudományok képviselői (Fábri I., 2008, 83–98.). A köztestület szempontjából lényeges, hogy ez utóbbiakat és általában az egyéb területeken (például államigazgatás, önkormányzat, könyvtár, levéltár, vállalat) dolgozó PhD-fokozatosokat is megismerje és megnyerje az Akadémia, különös tekintettel arra, hogy stratégiai programok révén változatlanul fontos szerepet kíván betölteni a kiemelt figyelmet érdemlő társadalmi problémákról szóló diskurzusban.

Munkahelyek tekintetében nincs lényeges eltérés a fiatal és a senior köztestületi tagság között. Nem látható olyan tendencia, mely szerint szignifikánsan több fiatal dolgoz-

na az egyetem–MTA körön kívüli munkahelyen (például vállalatnál), mint ahányan a szeniorok közül ilyen szervezetekben dolgoznak. Változást csak országos tudománypolitikai döntéssel és eszközökkel lehetne elérni: a tudományos fokozattal rendelkezők foglalkoztatása szempontjából is nagyobb segítségre lenne szükség a kutatás-fejlesztésben és/vagy az innovációban érdekelt kis- és középvállalkozások növekedése, valamint a közszféra (egészségügy, közigazgatás, közoktatás) minőségi fejlesztése érdekében.

Kulcsszavak: fiatal kutatók, köztestület, PhD/DLA-fokozat, adatbázis, statisztika, munkahely, tudományos osztály, kémiai tudományok, motiváció, szeniorok.

IRODALOM

- Csépe Valéria (2008): „Édes teher” – Szerepválságban vannak-e a kutatónők? Magyar Tudomány. 11, 1396–1403.
- Fábri György (2002): „Mit tudunk a doktoráltakról?” www.unipresszo.hu/anyagok/PhDtanulmany.pdf
- Fábri István (2008): Doktoráltak a munkaerőpiacon. A PhD fokozat szerepe a szakmai karrierépítésben.

- In: Fábri István – Horváth T. – Kiss L. – Nyerges A. (szerk.): *Diplomás pályakövetés I. Hazai és nemzetközi tendenciák*. Educatio Társadalmi Szolgáltató és Közhasznú Társaság–OFIK, 83–98. http://www.felvi.hu/index.ofi?mfa_id=483&chir_id=10040
- Fiatal kutatók: doktori képzés és életpálya-modell*. 2009-ben záruló Jedlik-projekt. MTA Kutatásszervezési Intézet, www.mtakhsi.iif.hu

Vélemény, vita

TUDOMÁNYFINANSZÍROZÁS – PÉNZSZÓRÁS MESTERFOKON

Mesterházy Ákos

az MTA levelező tagja
akos.mesterhazy@gabonakutato.hu

A tudomány kérdése, annak ellenére, hogy sokaknak úri passzióknak tűnik, mégis az ország további fejlődésének legfontosabb záloga. Ez természetesen az agrártudományra is igaz. Az, hogy tíz, tizenöt év múlva lehet-e nagyobb nyugdíjat fizetni, nagyobb fizetéseket adni, azon múlik, hogy az a hozzáadott érték, ami ehhez kell, az itthon, hazai tulajdonú vállalkozásoknál teremthető meg. Ez már mindenkit érint, mindenkinek a húsába vág. Ma a kutatásba-fejlesztésbe a GDP 0,7 %-át ruházzuk be a 2 % feletti EU-átlag, vagy a 3 % feletti finn adat mellett. Mivel az egy főre jutó GDP legfeljebb a fele az EU-átlagnak, az egy főre jutó kutatói ráfordítás az EU-átlag hatoda-tizede (a finnhez képest).

A globalizációnak nemcsak vesztesei lehetnek, mint eddig mi, hanem nyertesei is, ahogy az írek vagy a finnek, akik három évtizede a magyar szinten voltak, vagy talán még ott sem. Ez természetesen azon múlik, hogy ki tudjuk-e használni a lehetőségeinket.

A magyar tudomány még mindig sokkal jobban teljesít, mint ami a finanszírozásából következne, ehhez érdemes a *Magyar Tudo-*

mány augusztusi számában megjelent tudományometriai elemzéseket átnézni. Ma még megvan az az alap, amire még lehet építeni. Lehet, hogy holnap már késő lesz.

Mégis, mi az a modell, ami a legjobban működne és a beruházott összegek leghatékonyabb visszatérülését tenné lehetővé?

A tudomány-, illetve kutatásfinanszírozásnak három fő pillére van.

Intézményfenntartó állami finanszírozás

Ez korábban hosszú távú megrendeléseken alapult, és ez az, ami igen gyorsan épül le. Itt minden területen igen gyors a romlás, az MTA-hálózat még úgy-ahogy, romló színvonalon, de tartja magát. A korábbi ágazati minisztériumi kutatóintézetek többségét már a rendszerváltozás után felszámolták, az agrár kutatóhelyek felszámolása most van folyamatban, annyira, hogy nyom nélküli megszűnésük is reális lehetőség, vagyonukat privatizálják, a tevékenység pedig megszűnik. Ma már egyetlen, növényekkel foglakozó intézet sincs az FVM kezelésében, a tehetséges fiatalok pedig külföldre vagy hazai nemzetközi